

1881-1882 - Hagan's Commercial Block
at the corner of 1st and 2nd Sts.

Библиотека
САВРЕМЕНА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ

Уредник
Зоран Богнар

Copyright © Тајана Потерјахин, 2020
Copyright © овог издања *Дереша*, 2021

Тајана Потерјахин

ВАРОШКА ЛЕГЕНДА

књига прва

Крви снег

 dereta

Поглавље прво

Над податним долинама горње Шумадије стражари Котленик. Ту где се Гружа предаје Западној Морави, црна земља збратимљена је с крвљу хајдучких рана, са знојем којим су давно покопани сељаци вековима натапали бели хлеб умешен за туђина. Уз западне падине планине, с моравске стране, разбацане су чатмаре. Све до једне улазним вратима окренуте према сеоском друму, али произвољно удаљене од њега, одолевајући наредби почившег књаза да свако село у Србији мора да буде ушорено. Ако је икада и било истине у гласинама којима се хранио пркос варошана, да им Обреновићи нису склони, то није било без разлога. Непоштовање наоко бескорисних урбанистичких замисли тек је безазлени несташлук у односу на свакидашњу, досадну и узнемирујућу својеглавост Карановчана, којом су ономад испословали да једним указом постану Краљевчани. Тада се само накратко учинило да је краљу Милану преко ноћи омилила њихова дрска предузимљивост и да је френетично прослављеним

краљевским кумством трајно окончано обострано подозрење. Ни издалека.

Ако је карактер овдашњег света несносан, барем је напаћена земља добра. Али авај, мало је било стварне користи од њене изобилне дарежљивости у временима јалових напора и великих зајмова којима су први краљевачки индустријалци покушавали да увере власти у то да је вароши неопходна железница, а сељаку оруђе умешније и модерније од просте ралице. Све је теже отхранити насеља која, повремено десеткована болестима, ипак непорециво расту. А наопако, баш том тврдоглавом сељаку, који је био кадар да за једну ноћ читаву цркву из Обрве пренесе у Цветке, није требало више од онога што је већ имао и на шта је навикао. Идеје и намере те нове господе што се преко ноћи пресвукла из џамадана у капут сматрао је, као и наредбу о ушоравању села – новотаријом потеклом од докоњаша.

Тако су Цветке сами крај дугог деветнаестог века дочекале ослушкујући ветрић промене који је слабашно али незаустављиво допирао преко Ибра, из вароши. У име и славу живота, покрај сваке куће у селу гранало се родно дрво. Из године у годину обнављала се вера у савршенство циклуса рађања и одумирања који је осмислио сам Господ Бог када је стварао земљу и српског сељака на њој. У задаху дудиња које су трунуле око свињаца, непоједене и изгажене, тај земљоделац и сточар, неимар, мајстор свих заната, познавалац сваке вештине нужне за преживљавање, препознавао је сва прошла и будућа цветања, зрења и распадања. Док су препознатљивим следом били раздвојени зима

ВАРОШКА ЛЕГЕНДА

од лета, глад од изобиља, болест од здравља и смрт од живота, све је било добро, без обзира на хладну неумољивост којом је реч Господња понекад испуњавана.

Лако човек превиди да је тај увек истоветни круг годишњих доба, закон по којем Сунце сваког јутра изгрева а сваке вечери залази, древни поредак понављања, тек преварни точак симболичног значења на колима историје која незаустављиво иду напред. Будућност се претвара у прошлост брзином која не може да стане у један обични људски живот. Свет се мења. Јадне бондручаре од греда и блата, ниских таваница и светих прагова, топле стаје сладуњаваог воња, трапови, качаре и млекари, понеки скучени вајат из којег би се у сива предвечерја одшуњао у шљивике пригушен шапат, мала црква брвнара, гробље на којем почива славни мегданџија, чекајући коначни устанак, храстови који расту из споменика, трошна школа, старе шљиве ранке и погрбљени ораси, стрепећи пред новим веком који је већ зинуо да их прождере, као пред несрећу, те године некако нагло оронеше. Покривише се под теретом не оног времена које већ јесу, него онога које неће преживети. Воће преродило, гране до земље савијене отхрањиле су ситне и безукусне плодове, кукуруз је суша спалила, а преполовила род кромпира. У јесен се низ сеоски пут ваљала блатњава вода као нова притока две набујале реке, кровови од шиндре попустише и жито се у чардацима натопи кишетином.

Ни поп ни кмет ни старине од Милосављевића и Протића не запамтише тако наопаку годину, па се лако увукао у људе онај исконски, утварни страх од глади.

Већ почетком новембра на натопљену земљу пао је први снег, тежак и мокар. Удари мраз, тако жесток да се и старо и младо обема рукама крстило, распитујући се код попа Симе има ли у тим његовим књигама какве молитве да се разљућени Бог смилује и разблажи долазећу зиму пре него што их све снегом и глађу подави. Сима је, разуме се, превртао свој *Требник* и мрмљао некакав молебан, но не беше од тога никакве вајде. Већ у децембру село је студен потпуно оковала, а на Божић се једва ходало оним главним сеоским друмом, над којим су се надносили снежни намети високи као потемељан мушкарац кад се усправи. Људи још и којекако, окупе се око огњишта, увуку у поњаве, па некако дочекају јутро. Несрећна стока се поштено патила те гадне и гладне године. У мање стаје сељаци су потрпали што више грла, не би ли им скупа било топлије. Простирали су им дебље и хранили их боље, али како је јануар одмицао, црна слутња је све више наликовала на извесност. Само драги Бог може чудом да отхрани народ и животиње оковане у подножју планине с чијег врха дувају хладни ветрови, нарочито у свитање и пред сутон. Ту су ноћни мразеви немилосрдни и тешко ономе који се због костобоље, глади или детињег плача пробуди док у мраку тиња само жеравица на огњишту, па му се трнци увуку кроз чарапе у стопала, уз кичму се попну све до дланова и врха носа, читаво тело охладе као у покојника и препусте будном дрхтању до зоре.

А те ноћи... Аветињски светле, дуге, пусте. Подмукле. У поноћ модре, пред свитање сиве, али увек одвише бледе да би прогутале лица утвара које лутају слободно

од врата до врата, од прозора до узглавља. Ветар блуди снежним пустилинама и злонамерно се заплиће око стабала, плотова и гробних споменика, премештајући сметове тако да изјутра увек буду тамо где не треба. Удара насилно у прозорчиће и врата, подижући ћерамиду с најстаријих кровова, с најтрошнијих кућерака, тамо где је највећа сиротиња.

Једне такве ноћи, док је распомамљена мећава засипала небрањене прагове, у оронулој чатмарици на Старинском брду уобичајено уморно пуцкетао је пламичак на ложишту, препуштајући таме ионако чађаве зидове куће и сав оскудни намештај у њој, лежајеве од дасака застрте поњавама, изгребану синију и неколико ниских столочица, катао што о веригама мирује над пепелом и наћве ослоњене на поцрнело, натруло буре. На већ улегнутим постељама, једва пола педља изнад набијене земље, спавала је око ватрице читава породица. Друге одаје није било, а и да јесте, тешко би се у њој заноћило по оваквој хладноћи. Уза зид испод прозорчета спавали су старци, отац и мати. Наспрам улазних врата, син им и снаха. У маленој колевци начињеној од липовог луба, девојчица рођена о зимском Аранђеловдану. Одећа раширена свуда по соби данима је испаравала, чинећи ваздух, ионако загушљив од много дисања и дима с огњишта, неподношљиво тешким, трулим, као да се нешто у соби распадало. Дебели зимски гуњеви су се веома ретко прали, чим би им се топли ваздух увукао у ткање, разобличио би смрад с којим су срасли. Права је срећа што се један непријатни мирис само одређено време може осећати у својој пуној

одвратности. Ноздрве и плућа брзо отупе, зато што се најпре мора дисати, па тек после, према могућностима, бити гадљив.

Гадљивост је луксуз који сиромашни себи ни по цену живота не могу да приуште, чак ни онда када их, као у време добро упамћеног похода колере, њено одсуство може коштати живота. Пошасти буду и прођу, али једном размажен човек више никада неће моћи да очврсне. Јанковићи су спавали те ноћи уобичајено чврсто и мирно, већ навикнути на непријатни задах своје свакидашњице и на много опаснију хладноћу, која са старењем мрака улази све дубље у кости и сневе.

У неко доба, ко би знао у који час, снаху трже детињи плач. Онако буновна, пар часака није могла да се досети шта ју је пробудило, зато што је дете само једном цикнуло пре него што је поново завладала тупа тишина. По црним зидовима играле су још црње сенке, и тада дете заплака поново онако кењкаво, као пред болест. Хитро, да се остали не пробуде, мати јој се једва искобељала из поњаве и прекривача, па онако обучена, јер су сви легали одевени као што су преко дана седели, пришла колевци. Кроз полутаму види само обресе лица. Не миче се. Мајка се спустила ниже. Дете дише спокојно, спава, топло му је. Повукла га је за нос и уши, па се вратила у кревет, замотала и покрила преко главе не би ли надокнадила изгубљену топлоту, која увек тело напусти истовремено са сном. Но као за баксуза, сан неће на очи, стопала не осећа као да су туђа, и чини се, никада јој ножни палчеви нису били тако хладни, као да ће да отпадно. Уз леђа јој пузи зима, али не

она обична, него нека чудна језа, као неко грозничаво ишчекивање. Дише тихо и штедљиво, јер нема ваздуха под гомилом прекривача, па не може да не чује.

Као да неко корача. Мора бити да је мала и бабу пробудила. Промолила је главу да би шапнула како је дете добро, вероватно се тргло из ружног сна и опет заспало истог трена. Међутим, у соби немаше никога будног, сасвим је мирно, сви спавају, ништа се не миче осим разузданих сенки, које ће волшебно да надживе пламен. Још једном би покушала да заспи, али сад јој звук не да мира, поново чује како неко тихо, као да се шуња, хода између кревета. Начас јој се чини да је то некакав плахи ветрић, који обилази око њих, а онда јасно ступа на патос попут човека, чврстим кораком. И ветар реско фијуче, као кад се бичем ошине у празно. Грло јој се стисло. Завлачи се дубље у вунене прекриваче, али страх од нечијег присуства подстичу све јаснији звуци. Сад јој до слуха допире као и неко дисање, које пре није чула. Никада пре. Дубоко, тихо, али јасно, с веома дугим размацама између удисаја.

Звук корачања ишчезе, али због тога није одахнула. Зна, осећа, то стоји над њом и гледа је. Кроз таму и тканину, кроз своје стиснуте капке, може да види два мртва ока како зуре. Упркос страху или можда чинећи му по вољи, као туђим рукама је збацила покриваче са себе и широм отворила очи. Да се једњак ужасом није стегао, срце би јој искочило кроз уста. Придигла се у постељи и погледала по скученом собичку. Нема никога осим ближњих и њиховог спокојног, равномерног дисања. Прекрстила се и чврсто стисла капке, решена да више

не промаља главу из поњаве ни по коју цену, јер ноћ је да се спава, а не да се послушкује. У мраку човек види и оно што не види и чује оно што не чује. Још кратко је послушивала пуцкетање уморне ватрице, топлота другог сна полако јој се обмотала око тела, уљуљкујући је у безбрижну отупелост. Крв се нагло слила у стопала, па су је трнци ухватили, али и то је боље од оне самртничке хладноће. Бежећи од страха у сигурност сна, напослетку се препустила свакидашњем умору. Полако, као да се ништа није догодило, изненађујуће брзо и чврсто је заспала. Могло би бити да јој се заиста малочас све само причинило, јер снови су човекови ђавоља играчка, смуте му разум укрштајући оно што заиста постоји с оним чега нема нигде до у његовом страху. На међи сна и јаве стражаре душе умрлих.

– Ружо... – тихо, као да јој је у самом уху, позове је неко.

– Шта је? – као мужевљев је глас, а као и није. Ипак се одазвала сањиво. Не одговара.

Придигла се у постељи. Опет немаше никога. Чује се само ветар који насрће на рабатна врата, завија око угла куће као псето ошинуто камџијом. Поново је страх разбуди у трену, испружила је руку тражећи Драгољубова леђа. Протресла га је. Чврсто је спавао. Као да је тихо замумлао кад је чула у другом уху исти онај шапат. – Ружо... – једва чујно, као да долази с оног света, прохладни дах јој се увлачи у ушну шкољку, у мозак, зауставља крв.

Покушава да се сети речи којима почиње Оченаш. Прекрстила се и рипила из кревета, решена да пробуди

мужа. Сад већ схвата да то нису чиста посла. Муцала је молитву, која је ваљда ућуткала утварни глас, али још се уз његов траг увијала тишина, могла је да чује како јој срце лупа узнемирено и жестоко. Што се дуже освртала око себе, сенке су све више личиле на извитоперене приказе људи, на руке које јој показују да ћути.

– Драгољубе... – продрмала је мужа. Сваке ноћи хрче као свиња. Сада не, аваза нема. Оклевајући, у нужди је ставила длан на свекрвино раме, али ни она се не одазва. Напослетку је снажно протресла свекра, али узалуд. То ју је престравило. Свагда је имао лак сан. Будио би се ако само јаче запуцкетају дрвца у ватри, или с црквеног звоника закука кукувија.

– Тајо... тајо! – позвала је уплахилено, глас јој се већ гушио пригушеним плачем, и док је обилазила око лежајева уснуних, покушавајући да их дозове, окрзнула је погледом црни прозор и учинило јој се, а то је трајало колико један откуцај срца, да неко бело лице промаче покрај стакла. Млада жена подврисну ужаснуто, одскочивши према супротном зиду. Али очи, непослушне као замађијане, поново се усмерише куда саме желе. Сад више није било никога на стаклу, и у соби се ништа није чуло, ништа се није померало, али је осећала непогрешиво, у паници успореног крвотока, да стоји у мраку иза ње. Одједном као у неком потпуно непознатом простору, ту ништа није било блиско. Продор страха у стварност познати свет чини непрепознатљивим.

– Господе, молим ти се... – промуцала је, покушавајући слеђеном руком да напипа крстић око врата.

Успела је да се прекрсти три пута, па се жмурећи окренула према тами, чврсто притискајући свети предмет на уснама. Зна да не би смела, да од тога може да полуди, али мора да отвори очи, мора да се увери. То што гледа из мрака, дозива немуштим гласом и привлачи као речни вир. После неколико дубоких удисаја, учинила је. Исколачених беоњача, дуго је зурила у таму. Нема ничега. Од олакшања само што није заплакала, необуздани јецај јој је стресао груди. Врата ћуте у углу, и метла ослоњена покрај њих стоји онако како ју је вечерас оставила. Нема ничега. Ничега страшног.

– Шта је, снајка? – буновно и набусито огласио се свекар. Никад јој његов опори глас није био милији.

– Није ништа... Живка је поплакивала... Добро је све...

– Да није гладна?

– Није... Не знам... – ућутала је и у некој недоумици збуњено пришла колевци. У силном страху, није на то ни помислила. Ниједном јој те ноћи Живка није тражила сису, није ни заплакала, осим оним кратким кењкањем. Са слутњом тежом од преживљеног страха наднела се над њу. Кроз тмину назире вунену поњавицу на детињим грудима које се не помичу. Рука се сама спустила на малено чело, тај додир потрајао је колико један трептај ока, а онда сви поскакаше из кревета, препаднути силовитим вриском који се зачас изобличио у грлени плач. На простом јастучићу од сламе, покривена поњавом, девојчица је лежала мртва, већ помодрела и хладна као студенички камен. Уз узглавље јој узалуд ушушкани главица белог лука и отворене маказе. Тежене пеленице мокре и пуне, још топле.

ВАРОШКА ЛЕГЕНДА

Ружа се пресамитила од плача. Једва је призваше памети када је требало да последњи пут окупа и у нову кошуљицу обуче своју лепотицу, златну јабуку, груменчић шећера, и како јој је све шапутала док су слатка усташца одговарала гугутањем.

– А што опет моје дете, што моју Живку? – једва разумљиво је мумлала, желећи да чедо задржи у загрљају што дуже, да му мирише вратић, да га љуби... да га некако спасе...

Узеше га од ње. Сахранише истог дана покрај брата, у сандучићу на брзину склепаном од комшијске чамовине. Три млада, снажна човека једва ископаше раку. Снег повисок, а земља смрзнута, тврда као камен, као стисак ручице коју је мати болно пољубила последњи пут. Затрпаше ковчежић и оставише малу покојницу да почива сама у мраку. – Бог да прости – казују сељаци крстећи се укоченим прстима над панаијом. Мраз ни у подне не попушта, пуца дрво. Постајаше још мало покрај крстаче, па кретоше кући Јанковића, прво жене, па мушкарци за њима.

– Ето, на сву беду још и ово... – свекрва одговара на изразе саучешћа и сажалјиво вајкање комшиница, јер Ружа више нема гласа, грло је кукањем одрала, само врти главом и стиска у промрзлим рукама вунену чарапицу.

– Догодине, ако Бог да, опет ћеш ти љуљати колевку... Све буде и прође...

Осмехује се кроз суви грч и потврдно клима главом. Свакако, тако ће бити. Покушавати све док зло не одустане, или док не пређе на другог. То је једино што се

може на овом уклетом свету, у чијем се жрвњу мељу једнако и невини и криви, давно спремни за умирање с тек одвојенима од мајчиног пупка и сисе. Ружу су дојке већ силно болеле. Зна да ће ускоро да набрекну од млека, које више никада неће да нахрани гладни стомачић, који је повијен и празан предат прождрљивој земљи. Осврнула се, бели пешкирић везан за крстачу непомичан је као снег што дрема на голим гранама и крововима. Све је мирно и глуво као у сну, као да претходне ноћи нису нечастиви лутали стазама око кућа, завирујући кроз прозоре у сиротињске домове сељака, бирајући душу коју ће да одузму. Сутра је Крстовдан. Даће Бог да се смире кад прођу некрштени дани. Све буде и прође.

* * *

Из процветалих жбунова трњине и црног глога оглашише се први славуји и дроздови. Лужњак покрај звонаре је олистао, али дрвени крстови под њим нису, из земље у коју су зимус посејани мртви васкрсли су само каћунак и љутић. Ипак, изгладнео и жељан сељак опет тврдоглаво верује у Божију правду, у равнотежу. Ако је прошла година била лоша, ова мора да буде добра. Никако не може другачије. Ноћи су већ краће, свитања све ранија, и премда сељак током зиме најмање ради, најкасније устаје и највише по поселима седи, некако је тада, можда баш због тога, најнесрећнији. Умор је благослов живих, мртви се свагда одмарају. А хвала Господу, преживело се. Они који нису, спавају дубоким сном без бола. Смрти нико није умакао, нити ће. И пре него

што легне у земљу од које је направљен, човек има само једну дужност, једну могућност. Да сачува свето завештање, да продужи сам живот. Ни у једној кући се огњиште те зиме није угасило. Даће Бог да се опустеле колевке ускоро поново зањишу, јер је упорност рађања једино делотворно оружје против смрти.

Није мала несрећа што у селу минулих месеци пострадаше, што од јектике, што од шарлаха или неухрањености, само нејака деца. Срески лекар Димитрије Антић немоћно је вртео главом, толико депримиран истрајавањем народа у погрешним и штетним схватањима, погубним хигијенским навикама и непотребним врачаријама, да би понекад радо из гласа закукао и пре него што сиромаш болесник коме је дошао испусти душу. Снаха Јанковићска, Ружа, уверавала га је тако негде почетком марта како је и њена кћер, потпуно здрава, јешна и румена, само једне ноћи зимус заплакала, и пред зору, без једног јединог симптома било какве болести, просто-напросто умрла. Те приче су га страшно нервирале. Па не умире се тек тако. Испитивао је, прегледао посуђе, храну, колевке и детиње рубље, те остао прилично изненађен сазнањем да тло на коме је деценијама сејао савете и прекоре није ни изблиза неплодно као што се чинило. У све више кућа затицао је сапун, а понегде је сваки укућанин имао и сопствену зделу за јело.

Деца су свеједно умирала. Очито, морало се учинити више. А он није био ни млад, ни полетан као некада. Посматрајући несебичност и стрпљење Максима Несторовића, помоћника апотекарског, уверавао је и

тешио себе да време напретка неизбежно долази, без обзира на животе који ће бити изгубљени на том муко-трпном путовању. Таква каква јесте, својеглава, жестока и човекољубива, младост је оно што треба свету, оно што у тешким временима претеже на страну опстанка.

А бивају ли када нека лака времена? Мењају се земља и небо, али човек стално страда. И све теже, чини се Димитрију, а онда се опомене изнова да стари и да зато више не може да се носи с тешким, у прошлости тако надахњујућим сазнањем да од њега свакодневно зависе неки животи и неке смрти. Све чешће се догађало да не стигне на време болеснику, нарочито по лапавици и међави, или када су велике суше, па волови једва вуку кола. Као ожеднела, одртавела животиња, упрегнута од младости, и сам је све успоренији, костоболнији, и понекад забораван, а неретко потребан на неколико места истовремено, тако да мора да одабере коме ће притећи у помоћ. У таквим околностима нема моралног избора. И све то једе човеку сан, живот, душу.

Максим је, бар, хвала Богу, увек ту да му се нађе. Градски апотекар Душан, иначе племенит и исправан, али већ болешљив човек, прећутно је пристао на то да с лекаром дели свог помоћника на корист живљу и нејачи. Ипак би понекад, тек толико да се осрамоти, умео момку да закине од плате, мрмљајући да би те сате одрађене ван апотеке требало да доплате или доктор Димитрије, или председник општине, кад је већ Несторовић постао неко опште добро, стављајући се у службу народу. Откако се са женом Драгом на онако ружан начин раскантао, мало су се Душану побркали

лончићи у глави. Није то од цицијашлука или злобе. Старост је чудна бољка, сам Бог зна шта све може да направи од човека. Примећује њено разорно дејство Антић и у самоме себи. Служио је сврси деценијама, и кад све стави на кантар, није рођен узалуд. Али се уморио. Издају га и вид и ноге и стрпљење.

Бар Максим никада не изда. Да је среће, тај млади човек не би трошио ни свој ни туђе животе „Код Светог Архангела“, него би се прешколовао и тражио намештење среског лекара за коју годину, колико ће по свој прилици проћи док Димитрије не постане сасвим бескористан другима и терет самоме себи. Различити су дарови које би требало да поседује добар лекар, али Максим има онај највреднији и најређи.

Слушају га људи. Није само што су му склоне младе жене. Када би их посаветовао да против главобоље или месечног одлива све до једне поскачу у бунаре, не само да би га без поговора послушале него би, сасвим извесно, око бунара широм краљевачког атара избиле велике свађе око тога која ће прва да се суноврати унутра. Ето, леп је човек и млад, учен и љубазан, доста младом женском срцу да осети наклоност и узбуђење. И не само срцу... Јашта. Задобити поверење и поштовање старијег света, дозлабога својеглавих стараца и баба које све боље знају и од попа и од доктора, кудикамо је теже. Истина, готово је немогуће пронаћи у Краљеву озбиљног човека који би о Димитрију Антићу рекао ружну реч, али још теже таквога који не би о Максиму смислио у великом усхићењу бар десет добрих. Има и таквих, али мало, углавном међу радикалима по

околним селима, који му још не праштају неки спорни текст у *Српској засџави*, којим их је још пре неколико година поштено нацрнио за назадњаштво и грамзивост.

У самој вароши Максим није имао непријатеља, осим можда Крсмана Камџије. Порекло и разлог тог трвења нико није знао. Вероватно није било политичке природе, јер Крсман, будући напредњак, никада није отворено нападао либерале, а Максим се у то време у политику уплитао само колико су га уплitalи други у дугим ноћним расправама по варошким кафанама. Чак је три пута одбио да се на изборима кандидује као представник либерала, јер је знао да осим сукоба с добрим бројем суграђана који су га до тада ценили, никакве користи од тога не би било. А ипак, на веридбу и венчање своје једине кћерке Крсман је позвао Максима Несторовића, иако га није волео. Или га је позвао баш због тога, ко ће знати. Покојни терзија није био човек чије су се симпатије лако стицале, па ни одбојност према младом фармацеуту, коју никада није скривао, није претерано чудила Краљевчане. Максим је већ ионако имао превише њихове љубави.

Краљевчанке још не могу да преболе што је млади апотекарски помоћник дошао у варош већ ожењен, и то лепотицом као из приче. Нису ни мушкарци изузети од ружног и понижавајућег осећаја зависти, и сами Бог зна да ли би га више мрзели што има тако красну жену, или што им је девојке и супруге омађијао, да није непоколебљиво и простодушно предусретљив, одговоран и добар према свима, склон песми и вину таман толико

да га бије глас омиљеног бекрије, али нипошто пијанца и доконе испичутуре. И разуме се, да му жена није као аспида љубоморна, те му не да макнути без ње. Као да је то потребно таквој жени. Било их је милина срести у предвечерје, док шетају покрај Ибра, обоје високи, витки, леви, додуше, он увек одевен неугледно и сиротињски, а она као велика госпођа. Просто да се човек упита што је та млада тако несигурна кад јој он никаквог повода не даје, а у вароши од ње сигурно лепше нема. И мушко и женско, и младо и старо, сви се ономад, кад се Краљевом пронела вест да је Ката напoкoн трудна, обрадоваше. Сви осим Максима, причинило се Димитрију.

Да ли због тога што ће и сам после година ишчекивања да постане отац, или просто зато што их је било више него раније, тек, приметио је доктор да се Максим те зиме изразито тешко носио са смртним исходима детињих оболевања. И месецима уназад пратио је како овај постаје све раздражљивији и ћутљивији без неког очигледног разлога. Опазио би му, док се враћају трузкавим волујским колима у варош, неки посебан поглед, веома беспомоћан и жалостан, којим га је без речи молио да не прича ништа ни о укућанима, ни о условима у којима су мали покојници живели. И видело се да га гризу подједнако беда и незнање, а највише то простодушно поверење с којим су му људи препуштали своје животе и своју децу, коју није могао да спасе.

– Ја нисам доктор – рекао је мајци која га је упитала може ли нешто да учини за њеног сина, последњег што је остао од четворо деце. Поумираще јој сва у размаку

од неколико месеци. Димитрије Антић јесте доктор, па опет ништа... Дечачић је умро и удовица остаде у пустој кући сама, окружена играчкама, постељама, оделцима деце коју више нема. Максим је одлазио на сахрану сваког детета. Ту би се сав искидао од плача, ама као да се с рођеним опрашта. Бог сами зна зашто је то себи радио. Искусни стари лекар саветовао му је да избегава животне непријатности које нужно не мора да доживи. Има за кога да се чува, нарочито сада када очекује принову.

– То су све наша деца, хтео бих да не заборавим ниједно – одговарао је, а очи би му изменио исти онај посебни поглед, из ког је израњао као неки инат, пркос намењен смрти, болести и сахранама. То га је ваљда гонило да остане неуморан и крепак упркос честим неуспесима, чије су потврде те године ницале по гробљима као каћунак у пролеће. Престао је да излази са Катом увече у дуге шетње и постао је однекуд потиштен и суморан, а опет нестрпљив, нервозан, па и напрасит, као да га је боравак у лепој моравској вароши разболевао у истој мери у којој је он њој пријао.

Због њеног лошег здравља су се и преселили у Краљево. Неки знаменити београдски лекар представио је Максиму боравак у ибарском градићу као изузетно користан код свих слабости организма, здрав и окрепљујућ. Он то једва дочека да се склони из Београда, тамо му је већ пресела њена љубомора. Рачунао је, у новом граду отпочеће нови живот. Ту ни једно ни друго никога не знају, па ће ваљда мало да се смири и да га напоскон пусти да дише. Пред другима увек кротка и

тиха, њему је сваки дан загорчала. Убрзо му се огадише и те шетње. После сваке, зло и наопако. Где је погледао, коме се насмешио, што је ову или ону поздравио... Народ је, заваран лепим утиском који су још увек успевали да оставе, чувајући размирице за своја четири зида, мислио да су се склонили с краљевачких сокака из племенитог саосећања. Срамота је у временима опште жалости бити јавно срећан. Максим очито није разумео, а и да јесте, више живаца за ту представу није имао, да привид његове брачне среће, Катин обли стомак и пупољак заденут јој у пунђу теше људе попут молитве, па гледајући их, и у најтежим данима свако може рећи:

– Ето, има на овом свету правде, нису сви добри људи осуђени на патњу и страдања.

А Максиму се често чинило да баш јесу. Када је цветачком учитељу Анастасу и оној што му се зове женом умро син, негде на самом почетку те необјашњиве епидемије дечијих смрти, Несторовић је остао потпуно резигниран. За својих тридесетак година упознао је мало људи које усуд никако не би смео окрутно да шамара, а први међу њима је био учитељ. Добро, ако је ту и тамо заслужио понеку ћушку од драгог Господа Бога, његово тек рођено дете свакако није. Али шта, заправо, у животу бива по заслугама?

Цветачки парох Сима гунђао је већ четири године, толико има како се рве са Васиљевићем, да благочестиве и богобојажљиве Цветке баш ничим не заслужише тог отпадника и социјалисту, пелагићевца, тог накарадног човека да им учи децу. Премда можда

престрога, није ова процена сасвим изопачена субјективном нетрпељивошћу. Било је у том тако младом човеку сувише неког једа, дрскости и надменог безобразлука, али Максима су очарале његове дечачке плаве очи и жар с којим је говорио о узалудности сваке борбе за народ, краља, отаџбину и веру ако се сваком појединачном човеку живот не учини бољим. Таквог какав је, Максим га је волео, истински и одано. У исто су веровали иако су били потпуно другачији.

Због тога га је, у пролеће, када се чинило да пошаст дечијих зараза јењава, тешко поразила Анастасова болест. Често га је обилазио откако су се друмови рашчистили иако му није увек било лако да нађе времена за то. Пут до Цветака умео је да се отегне на читаво преподне, посебно у тешким временским условима, када се топи снег и точкови се скупа с воловима заглибе у блато тако дубоко, да их десеторица мушкараца једва извуку. Приликом тих наоко необавезних посета затицао га је све блеђег, кашљуцавог и мрзовољног, ако је ово последње уопште неки симптом, будући да је млади учитељ био од оних људи који се увек чине зловољним док се не насмеју. Није га мучио туберкулозни тешки кашаљ с крвавим испљувком, већ ситан и болан, са упорном грозницом.

Има већ месец дана како лежи. Сваки пут све је мучније бити му у близини. Сав се уживео у ту болест, као да је читавог живота чекао да му се догоди, па да може из све снаге, бесно и пркосно да се баци каменом на свет, живот и Бога. Такав је то ментални склоп. Срећа би му теже пала од сазнања да болује, можда на смрт.

Тајана Потерјахин
ВАРОШКА ЛЕГЕНДА
књига прва
Први снег

За издавача
Дијана Дерета

Лекџура и корекџура
Невена Живић

Ликовно-графичка ојрема
Марина Славковић

Прво ДЕРЕТИНО издање

ISBN 978-86-6457-358-0

Тираж
1000 примерака

Београд, 2021.

Издавач / Штампа / Пласман: **ДЕРЕТА доо**, Владимира Роловића 94а,
11030 Београд, тел./факс: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**

КЊИЖАРА ДЕРЕТА, Кнез Михаилова 46, Београд, тел.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31

ПОТЕРЈАХИН, Тајана, 1987–

Варошка легенда. Књ. 1, Први снег / Тајана Потерјахин. –
1. Деретино изд. – Београд : Дерета, 2021 (Београд : Дерета). –
466 стр. ; 20 см. – (Библиотека Савремена српска књижевност /
[Дерета])

Тираж 1.000.

ISBN 978-86-6457-358-0

COBISS.SR-ID 35454473